

8.

Illegale activiteiten in de nationale rekeningen

Auteur

Marieke Rensman

Binnen EU-verband is afgesproken dat illegale activiteiten vanaf september 2014 meegenomen moeten worden in de nationale rekeningen om de vergelijkbaarheid tussen landen te vergroten. Voor illegale activiteiten is het veel moeilijker om betrouwbare schattingen te maken dan voor legale activiteiten. De schattingen zijn omgeven door grote onzekerheidsmarges. Het doel van dit artikel is vooral om inzicht te geven in de vraag hoe illegale activiteiten geschat worden en ingepast in de rest van de nationale rekeningen. Het aandeel van de illegale economie in het Nederlandse bbp is voor 2010 geraamd op 0,4 procent. In veel andere landen komt het aandeel van de illegale economie evenmin boven de 1 procent uit.

8.1 Inleiding

'Nu al evenveel drugsafval gedumpt als in heel 2013' (Omroep Brabant, 10 juli); 'Politie valt illegale seksclub in Arnhem binnen' (PZC, 8 mei); 'Illegale gok-activiteiten in Amersfoorts café' (RTV Utrecht, 24 april); 'Handhaving verbod illegaal downloaden vrijwel onmogelijk' (BNR, 7 mei); 'Duo verdacht van heling gestolen auto's' (Weekkrant, 8 mei)... Een willekeurige greep uit recente nieuwskoppen over illegale activiteiten in Nederland. Deze activiteiten dragen volgens het systeem van nationale rekeningen bij aan de totale economie en daarmee aan het nationale inkomen van Nederland. Bij de recente revisie van de nationale rekeningen heeft het CBS voor het eerst een officiële schatting gegeven van de omvang van illegale activiteiten.

Voor illegale activiteiten is het veel moeilijker om betrouwbare schattingen te maken dan voor legale activiteiten. Vanwege de aard van de activiteiten is informatie hierover net zo 'verborgen' als de activiteit zelf. Normaliter kan het CBS voor ramingen beschikken over bronnen als registers en enquêtes. Bij illegale activiteiten moet de raming gemaakt worden op basis van schaars beschikbare bronnen, bijvoorbeeld van de politie. Dit betekent dat de schattingen omgeven zijn door grote onzekerheidsmarges. Het CBS staat echter niet alleen in deze problematiek, andere nationale statistiekbureaus zien zich voor hetzelfde probleem gesteld. In de methodologische aanpak sluit het CBS zich bij andere bureaus aan.

In EU-verband is afgesproken dat illegale activiteiten moeten worden meegenomen vanaf de ESR-revisie 2010 van de nationale rekeningen, die de lidstaten uiterlijk in september 2014 moeten hebben afgerond. Als dat niet gebeurt, zijn

de Europese nationale rekeningen inconsistent en onvolledig. Consistentie is onder meer van belang omdat ongeveer driekwart van de inkomsten van de EU bestaat uit afdrachten van lidstaten op basis van het bruto nationaal inkomen. Ook speelt de totale omvang van de economie een rol bij de EMU-criteria voor de overheidsfinanciën van eurolanden.

Het doel van dit artikel is vooral om inzicht te geven in de vraag hoe illegale activiteiten geschat worden. Het artikel vangt aan met de geraamde omvang van de illegale economie in Nederland. Vervolgens wordt ingegaan op de gebruikte definitie van 'illegale activiteiten' en op de selectie van activiteiten die in de praktijk zijn meegenomen. Daarna wordt de methodiek geschetst aan de hand van twee voorbeelden. De totstandkoming van de ramingen wordt geïllustreerd aan de hand van de grootste illegale activiteit in Nederland: de productie van en handel in cannabis. Wanneer er eenmaal een raming is gemaakt, moet deze nog ingepast worden in de rest van de nationale rekeningen; hierbij is het de kunst om dubbeltellingen te verwijderen. Dit wordt gedemonstreerd aan de hand van het voorbeeld van de prostitutie. Ten slotte wordt de betrouwbaarheid van de ramingen besproken aan de hand van andere, onafhankelijke ramingen, onder andere uit het buitenland.

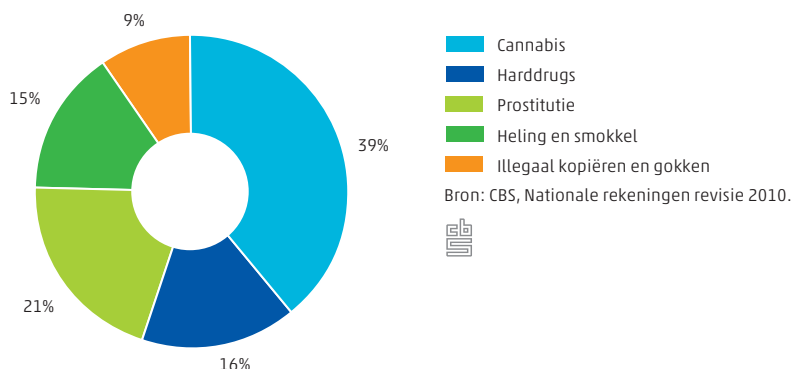
8.2 De omvang van illegale activiteiten in Nederland

Bij de revisie van de nationale rekeningen is de toegevoegde waarde van illegale activiteiten in Nederland voor 2010 geschat op 2,6 miljard euro.¹⁾ In het bruto binnenlands product (bbp) zaten impliciet al delen van illegale activiteiten, ter waarde van 0,2 miljard. Het bbp stijgt door de bijraming van illegale activiteiten dus netto met 2,4 miljard. De overige bijstellingen van het bbp in het kader van de revisie 2010 waren overigens aanzienlijk groter, in totaal ging het om 42,3 miljard euro.²⁾ Het aandeel van de illegale economie in het bbp komt voor 2010 uit op 0,4 procent. Binnen de illegale economie is de cannabissector het grootst met een aandeel van ongeveer 40 procent in de toegevoegde waarde. Prostitutie draagt 20 procent bij, en harddrugs (heroïne, cocaïne, xtc en amfetamine) 15 procent.

¹⁾ CBS (2014a).

²⁾ Idem.

8.2.1 Aandeel in toegevoegde waarde illegale economie in Nederland, 2010

Aandeel van illegale economie in bbp

voor 2010 is **0,4%**

8.3 Wat zijn illegale activiteiten?

De nationale rekeningen (hierna: NR) vormen een verzameling statistieken die het economisch proces in een land beschrijven, inclusief de relaties van dat land met de rest van de wereld. Binnen de NR worden onder meer het bruto binnenlands product (bbp) en het bruto nationaal inkomen (bni) vastgesteld. De NR worden gemaakt volgens een uitgebreide verzameling definities die internationaal zijn vastgelegd: wereldwijd in het *System of National Accounts (SNA) 2008*, voor lidstaten van de Europese Unie (met iets striktere richtlijnen) in het *Europees Systeem van Rekeningen (ESR) 2010*. Alleen goederen en diensten die binnen de zogenaamde productiegrens vallen, worden meegenomen in de NR. Dit zijn onder andere goederen en diensten die verkocht worden voor geld, en goederen en diensten die gratis worden verstrekt door de overheid. Wat niet binnen de productiegrens valt, zijn bijvoorbeeld diensten die worden geproduceerd en geconsumeerd binnen hetzelfde huishouden, zoals schoonmaakactiviteiten of verzorging.

Een illegale activiteit is de productie van goederen of diensten waarvan de verkoop, distributie of het bezit wettelijk verboden is. Deze draagt volgens de NR bij aan het nationaal inkomen zolang ze binnen de zogeheten productiegrens valt. Daarvan is alleen sprake bij een zogenaamde 'transactie', waarbij er instemming is van beide partijen. Dit is bijvoorbeeld niet het geval bij diefstal of het versturen van spam. Transacties waarbij één partij zowel producent als consument is, zoals bij landbouwproductie voor eigen gebruik, vallen wel binnen de productiegrens. Dit geldt dus bijvoorbeeld ook voor de illegale productie van cannabis voor eigen consumptie.

Wat illegaal is voor de wet, verschilt uiteraard van land tot land. In Nederland bijvoorbeeld wordt verkoop van cannabis in coffeeshops getolereerd en zijn delen van de prostitutiesector gelegaliseerd. Dat is in andere landen anders geregeld. In de praktijk van de nationale rekeningen zijn deze internationale verschillen van ondergeschikt belang, omdat alle transacties binnen de productiegrens moeten worden meegenomen. Voor de internationale vergelijkbaarheid wordt bovendien de definitie van wat 'illegaal' is gelijkgetrokken tussen landen. Het legale deel van de prostitutie in Nederland bijvoorbeeld wordt in de NR ook gezien als onderdeel van 'de illegale economie'. De lijst van illegale activiteiten in de NR verschilt enigszins per land, maar prostitutie en drugshandel en -productie zijn bijna overal de grootste illegale activiteiten.

Het meten van illegale activiteiten in de nationale rekeningen is EU-afpraak

Over de vrijwilligheid van de transactie in geval van een illegale activiteit bestaat wel enige discussie. Het is voorstelbaar dat een drugsverslaafde door zijn verslaving in feite niet vrijwillig harddrugs koopt. Ook kan prostitutie bijvoorbeeld gezien worden als een vorm van geweld of slavernij.³⁾ Het systeem van nationale rekeningen bestaat uit afspraken tussen landen welke activiteiten gemeten worden en hoe. Daaronder vallen dus ook afspraken over transacties en wanneer er sprake is van wederzijdse goedkeuring. Maar er bestaat nog enige discussie over de exacte uitvoering van de regels. Sommige landen willen

³⁾ Trouw (2011).

vanwege afwijkende opvattingen over vrijwilligheid minder illegale activiteiten opnemen in het systeem.

Tot de ESR 2010-revisie werden illegale activiteiten niet expliciet meegenomen. De belangrijkste reden hiervoor was dat deze activiteiten moeilijk meetbaar zijn en dat de schattingen derhalve verre van precies zijn. Deze redenen gelden nog steeds, maar er zijn twee belangrijke argumenten om illegale activiteiten toch mee te nemen in de NR. Ten eerste is er de noodzaak van consistentie binnen de NR van een land. Om bijvoorbeeld xtc-pillen te maken, zijn er chemische grondstoffen nodig en elektriciteit, die ofwel in Nederland geproduceerd worden ofwel ingevoerd. Uitsluiting van illegale activiteiten veroorzaakt derhalve afwijkingen tussen productie plus invoer met consumptie, en tussen inkomen, bestedingen en besparingen. Ten tweede moeten de NR vergelijkbaar zijn over de tijd en tussen landen. Dit kan alleen als alle activiteiten worden behandeld op dezelfde manier. Het uitsluiten van illegale activiteiten leidt tot verschillen tussen landen. Vooral binnen de EU zijn dergelijke verschillen zeer onwenselijk, aangezien de financiële bijdrage van de lidstaten onder andere bepaald wordt door het bruto nationaal inkomen. Daarom heeft de EU in overleg met de lidstaten bepaald dat vanaf de overstap op het ESR 2010 in 2014 illegale activiteiten moeten worden bijgeraamd in de NR. Het CBS deed al langer onderzoek naar de omvang van illegale activiteiten. Dit onderzoek vormde de basis voor de eerste officiële schattingen van illegale activiteiten in de NR.

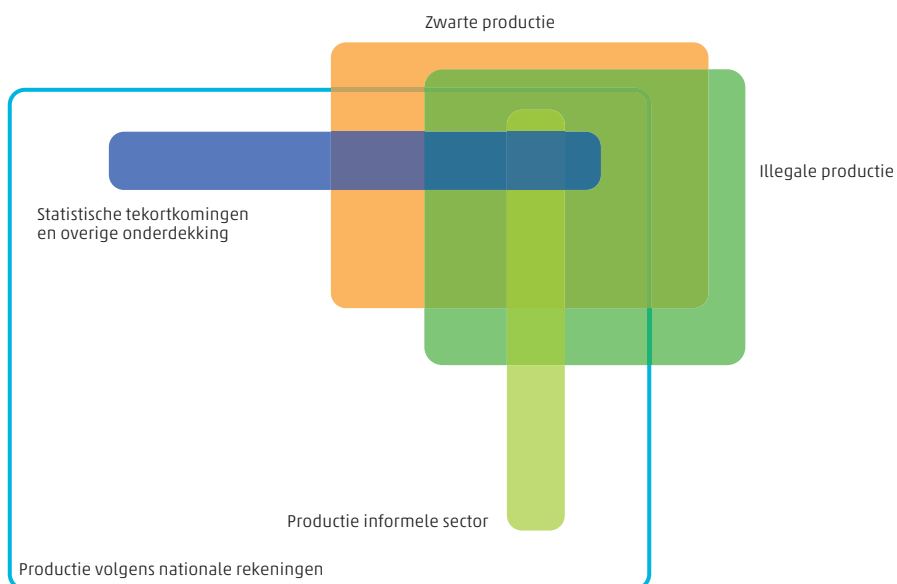
Illegaal, zwart, informeel...?

Illegale activiteiten zijn onderdeel van de zogenaamde 'niet-waargenomen economie'.⁴⁾ Dat laatste omvat alle activiteiten die bijdragen aan het nationaal inkomen volgens de definities van de NR, maar die om de een of andere reden (zonder speciale maatregelen) niet waargenomen worden. De figuur hieronder toont de onderdelen van de niet-waargenomen economie. Zwarte activiteiten zijn qua aard legale activiteiten waarvan de verdiensten echter ten onrechte niet worden doorgegeven aan de belasting. De informele sector omvat kleinschalige eenheden die betrokken zijn bij de productie van goederen en diensten, zoals schoonmakers of straatverkopers. Ook door statistische problemen en andere vormen van onderdekking kan een deel van de economie aan de waarneming ontsnappen. Zoals onderstaande figuur illustreert, vallen niet alle zwarte en illegale activiteiten binnen de productiegrens. Dit geldt bijvoorbeeld voor

⁴⁾ OESO (2002).

diefstal of het versturen van spam. Een complicerende factor is dat onderdelen van de niet-waargenomen economie elkaar overlappen, wat een goede afbakening lastig maakt. Zo worden opbrengsten uit illegale activiteiten doorgaans niet aan de belasting opgegeven. In Nederland werden evenals in veel andere landen de meeste niet-waargenomen activiteiten al langer expliciet bijgeraamd binnen de nationale rekeningen. Tot aan de ESR 2010-revisie was dit niet het geval voor illegale activiteiten.

Niet-waargenomen economie en productiegrens

8.4 Welke illegale activiteiten zijn er geschat?

Voor een goede schatting van de omvang van illegale activiteiten die bijdragen aan het nationaal inkomen moeten we de relevante illegale activiteiten identificeren. Voor elk land kan dit lijstje anders zijn. Wapensmokkel bijvoorbeeld is in sommige landen een grote illegale activiteit, maar in andere niet. Productie en

verkoop van drugs en prostitutie zijn wereldwijd de meest voorkomende illegale activiteiten. Voor Nederland zijn er zes typen illegale activiteiten geschat:

1. Illegale productie en verkoop van drugs.
2. Prostitutie.
3. Heling van gestolen goederen.
4. Smokkel van sigaretten.
5. Illegaal kopiëren van software, spellen, films en muziek.
6. Illegaal gokken.

Hieronder wordt voor elke activiteit stilgestaan bij de mate van illegaliteit in Nederland en bij de afbakening van de raming.

Illegale productie en verkoop van drugs

Het CBS maakt schattingen voor heroïne, cocaïne, xtc en amfetamines, en cannabis (wiet en hasj). Heroïne en cocaïne worden niet geproduceerd in Nederland, maar wel verhandeld. Bijna alle xtc- en amfetamine-tabletten die worden verkocht in Nederland zijn ook in Nederland geproduceerd, hoewel er steeds meer vanuit het buitenland wordt geïmporteerd. De meeste cannabis die wordt geconsumeerd in Nederland is nederwiet. Bezit en gebruik van cannabis wordt in Nederland getolereerd, en coffeeshops mogen tot een bepaald maximum per dag aan cannabis verkopen. Maar productie en inkoop van cannabis is illegaal. Het CBS maakt een schatting voor de hele sector (legaal en illegaal), wat een vergelijking mogelijk maakt met andere landen waar vaak alle cannabis-activiteiten illegaal zijn.

Prostitutie

Sinds 2000 zijn sommige vormen van prostitutie legaal in Nederland. Dit zijn clubs, kamerverhuurbedrijven en andere prostitutiebedrijven met een vergunning van de gemeente. Met deze legalisering wilde men mensenhandel, onvrijwillige prostitutie en prostitutie van minderjarigen bestrijden. Maar omdat veel prostituees bang waren hun anonimiteit te verliezen, vond er een verschuiving plaats naar minder zichtbare delen van de seksindustrie. Sommige prostituees werden escorts, waarvoor tot 2008 geen vergunning nodig was, anderen gingen op straat of vanuit huis werken. Het CBS neemt alle vormen van prostitutie (legaal en illegaal) mee in de schattingen.

Heling van gestolen goederen

Bij diefstal is het duidelijk is dat er geen sprake is van wederzijdse instemming. Maar de verkoop van gestolen goederen aan een koper draagt wel bij aan het nationaal inkomen. Hiervoor wordt dus binnen de nationale rekeningen een raming gemaakt. Daarbij worden drie typen transacties onderscheiden. Het eerste is verkoop door de dief aan een consument. Dit is vergelijkbaar met de verkoop

van tweedehands goederen in de sector huishoudens. Het genereert geen toegevoegde waarde, omdat die waarde er al was vóór de verkoop. Het tweede type is verkoop door de dief aan een bedrijf. Voor dit bedrijf zijn dit verbruikskosten die de winst in gelijke mate verminderen. Aangenomen wordt dat de omvang van dit type transacties beperkt is; de raming hiervan blijft daarom achterwege. Het derde type transactie is de verkoop van goederen via een heler. De nettowinst die dit opbrengt voor de heler wordt gezien als toegevoegde waarde.

Smokkel van sigaretten

De internationale verschillen in accijnzen op tabaksproducten zijn de belangrijkste oorzaak van smokkel van deze producten. De Nederlandse accijnzen zijn relatief laag, zodat sigarettensmokkel naar Nederland niet zo omvangrijk is.

Illegaal kopiëren van software, spellen, films en muziek

Alleen kopieën die verkocht worden voor geld dragen bij aan het nationaal inkomen. De waarde van kopieën voor eigen gebruik, voor vrienden of voor onbetaalde ruil via internet wordt niet meegenomen.

Illegaal gokken

Bij gokken worden vier typen spellen onderscheiden: illegale casino's en live poker, illegale lotto en pools, commerciële bingo, en e-games. Grote illegale casino's bestaan nauwelijks meer in Nederland, na een grote actie van de politie aan het begin van dit millennium. De illegale lotto en pools zijn loterijen waarvoor organisatoren zonder vergunning kaartjes verkopen. Bingo kan illegaal zijn als de prijzen hoger zijn dan het toegestane maximum, of als de bingo de hoofdactiviteit is van een bedrijf. Het aandeel van internet (digitale casino's, gokautomaten of poker) in de illegale goksector groeit vanaf 2005. Er ligt een wetsvoorstel in de Tweede Kamer waardoor vanaf 2015 een deel van het online-gokken wordt gelegaliseerd, net als in sommige andere landen.

8.5 Schattingen van productie en verbruik: cannabis als voorbeeld

In de NR wordt gewerkt met een aantal basisregels. Alles wat in Nederland wordt geproduceerd of wordt ingevoerd moet per definitie gelijk zijn aan alles wat verbruikt of waarin geïnvesteerd wordt door bedrijven, geconsumeerd door huishoudens en de overheid, of uitgevoerd naar het buitenland.

Toegevoegde waarde is gedefinieerd als productie minus verbruik. Deze regels vormen ook het uitgangspunt voor de schattingen van illegale activiteiten. Elke illegale activiteit vereist zijn eigen specifieke schattingsmethode. Hoe de raming van de cannabissector tot stand is gekomen, wordt hieronder beschreven.

Er zijn diverse databronnen die elk een bepaald aspect van een illegale activiteit beschrijven. Vaak ontbreekt er informatie. Op basis van de schaars beschikbare bronnen wordt een zo goed mogelijke raming gemaakt. Bij de schattingen voor de cannabissector is gebruik gemaakt van studies van onder meer het Trimbos, het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD), het EMCDDA (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*) en het *World Drug Report*.

Het CBS maakt onderscheid tussen handelaren in en producenten van cannabis. Handelaren zijn legale coffeeshops die geregistreerd staan bij de Kamers van Koophandel, of illegale aanbieders die wiet en hasj uit het buitenland halen en doorverkopen. Producenten zijn grotendeels illegale wietkwekerijen in Nederland die nederwiet produceren. Op basis van een studie van het Trimbos veronderstelt het CBS dat de verkoop van nederwiet en ingevoerde cannabis op de Nederlandse markt voor iets minder dan de helft plaatsvindt in coffeeshops en voor het overige via illegale aanbieders. De totale omvang van de consumptie in Nederland is gebaseerd op een schatting van het KLPD. Verder is op basis van verschillende studies aangenomen dat het grootste deel van de consumptie in Nederland uit nederwiet bestaat. De rest is consumptie van ingevoerde cannabis. Import van wiet en hasj wordt geschat op basis van gegevens over inbeslagnames bij de invoer (gebaseerd op gegevens van het EMCDDA) en een aanname over de pakkans (gebaseerd op gegevens van het KLPD).

**Exportwaarde van nederwiet van
illegale producenten meer dan**

1 000 000 000

Er zijn veel buitenlandse toeristen (met name Duitsers, Belgen en Engelsen) die wiet kopen in Nederlandse coffeeshops, hetgeen beschouwd wordt als export. Daarnaast worden veel drugs zonder tussenkomst van coffeeshops geëxporteerd (zoals nederwiet) of wederuitgevoerd. De geschatte export van nederwiet door illegale aanbieders blijkt zeer omvangrijk te zijn, meer dan 1 miljard. De productiecapaciteit van de illegale wietkwekerijen wordt berekend op basis van de capaciteit van opgerolde kwekerijen en een aanname over het opsporingspercentage. De capaciteit is geschat met behulp van gegevens over aantallen in beslag genomen planten, de opbrengst per plant en het aantal oogsten per jaar. De aanname voor het opsporingspercentage is gebaseerd op cijfers van het KLPD.

Het verbruik door coffeeshops bestaat uit kosten van hun locatie (huur, energie e.d.) en kosten van handel in nederwiet en in buitenlandse wiet en hasj voor de Nederlandse markt. Over deze intermediaire kosten is geen informatie beschikbaar en er is simpelweg aangenomen dat deze de helft van de handelsmarges bedragen. De verbruikskosten van de niet-gedoogde aanbieders komen vooral voort uit de productie van nederwiet. De handelskosten (vooral transport en opslag) van illegale aanbieders worden verondersteld maar een fractie te zijn van de handelsmarges voor nederwiet en (weder)uitvoer. De productiekosten van nederwiet door wietkwekerijen daarentegen zijn veel groter. Aangenomen is dat deze ongeveer een kwart van de productiewaarde bedragen.

8.6 Grote onzekerheden in schattingen

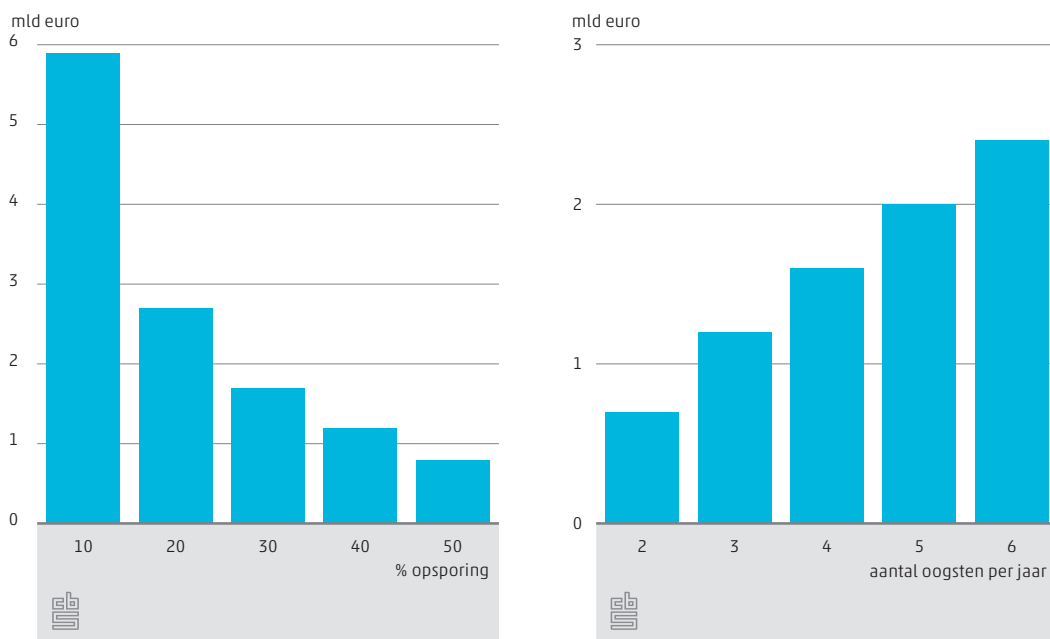
Onlangs berichtte de NRC dat de illegale hennepsteelt in Tilburg volgens een vertrouwelijk onderzoek rond de 800 miljoen euro per jaar zou opleveren.⁵⁾ Als dit klopt, dan zou de opbrengst van de productie van nederwiet in Nederland veel hoger zijn dan het CBS heeft berekend. Voor heel Nederland kwam het CBS uit op een productiewaarde van 1,2 miljard euro.

Het CBS is uitgegaan van een aantal aannames gebaseerd op onderzoeken naar de wietteelt in Nederland van onder andere het KLPD. Het KLPD noemde in een rapport een opsporingspercentage van 30 tot 50 procent in 2006. Het CBS gaat daarom uit van 40 procent. In het NRC-artikel wordt een aantal van zes

⁵⁾ NRC (2014).

oogsten per jaar genoemd. Het KLPD noemt drie tot vijf oogsten. De voorzichtige aanname van het CBS was drie oogsten per jaar. Ten slotte stelt het KLPD in een recenter onderzoek dat de totale omzet van de illegale wietkwekerijen tussen de 1 en de 6 miljard euro ligt, met een gemiddelde van 2,4 miljard in 2011. De 'Tilburg-variant' uit het NRC-artikel lijkt aan de hoge kant te zitten. De waarde van nederwiet geproduceerd door illegale aanbieders bedroeg volgens het CBS rond 1,2 miljard euro in 2010. In figuur 8.6.1 wordt getoond wat volgens de schattingsmethode van het CBS het effect is van een groter of kleiner opsporingspercentage en van meer of minder oogsten per jaar op de waarde van de productie door illegale wietkwekerijen.

8.6.1 Productie nederwiet door illegale wietkwekerijen, 2010

Bron: CBS, Nationale rekeningen revisie 2010, detailgegevens.

Naast de afzonderlijke effecten zijn nog allerlei tussenvarianten denkbaar, zoals een combinatie van een lager opsporingspercentage en een hoger aantal oogsten per jaar. Gaan we bijvoorbeeld uit van een 'midden-scenario' van vier oogsten per jaar en een opsporingspercentage van 30 procent, dan krijgen we een schatting van de productie door illegale wietkwekerijen van 2,3 miljard euro in 2010. Dit is vergelijkbaar met een door het KLPD geschat gemiddelde van 2,4 miljard in 2011. Het CBS lijkt al met al aan de lage kant te zitten bij de schatting van de illegale productie van nederwiet, maar wel in dezelfde orde van grootte als

aangegeven door het KLPD en in het NRC-artikel. Een en ander illustreert hoe groot de onzekerheidsmarges kunnen zijn bij de berekening van de omvang van illegale activiteiten.

8.7 Integratie in de nationale rekeningen: prostitutie als voorbeeld

De schattingen van de omvang van de illegale activiteiten kunnen niet zonder meer bij het nationaal inkomen worden opgeteld. Delen van illegale activiteiten zitten al impliciet of expliciet in de NR. De volgende gevallen kunnen zich voordoen:

- Er kunnen legale bedrijven zijn die (volgens de internationale definitie) illegale producten verkopen, zoals coffeeshops en geregistreerde prostitutiebedrijven. Deze bedrijven zijn opgenomen in het Algemeen Bedrijfsregister van het CBS. Dit register vormt de grondslag voor de populatie van bedrijven in de NR.
- Bedrijven kunnen illegale activiteiten uitvoeren onder een andere noemer en zo deze activiteiten verborgen houden. Prostituees bijvoorbeeld kunnen zichzelf als schoonmaakster of masseuse registreren.
- Verbruik of consumptie van illegale diensten kunnen worden verhuld. Uitgaven aan prostitutie bijvoorbeeld kunnen in de jaarlijkse budget-enquêtes van huishoudens gerapporteerd zijn onder de categorie 'overige uitgaven'.
- Intermediaire kosten bij de productie van illegale activiteiten kunnen elders geboekt zijn, bijvoorbeeld als uitgaven door huishoudens. Voorbeelden zijn kleren en lingerie gekocht door prostituees en elektriciteitsverbruik bij de productie van cannabis.

Als de schattingen van de illegale activiteiten zonder meer bij het nationaal inkomen zouden worden opgeteld, zouden er dubbeltellingen ontstaan. Voor alle illegale activiteiten worden daarom de dubbeltellingen geschat en verwijderd bij diverse bedrijfsklassen en productgroepen waarvan aangenomen wordt dat ze delen bevatten van illegale activiteiten. Beschreven wordt hoe dit gaat bij de prostitutiesector.

Bij de schattingen van productie en verbruik in de prostitutiesector is aangenomen dat de helft van de verdiensten naar de prostituees gaat, en de andere helft naar hun managers of pooiers. Voorts worden schattingen gemaakt voor export en

import door rekening te houden met sekstoerisme en met buitenlandse prostituees die tijdelijk in Nederland werkzaam zijn. Ook zijn er schattingen gemaakt voor de binnenlandse consumptie op basis van diensten verleend door prostituees in Nederland. Voor de managers is aangenomen dat er geen export of import van hun diensten plaatsvindt. Verbruikskosten van de prostituees zijn onder andere kosten van condooms, kleding en vervoer. De kosten van managers zijn vooral gerelateerd aan de kosten van bijvoorbeeld kamerhuur en catering. Al deze schattingen van productie, verbruik, toegevoegde waarde, consumptie, export en import door prostituees en managers worden bijgeraamd in de NR.

Vervolgens worden er correcties gemaakt voor dubbeltellingen. Onderzoek door het Verwey Jonker Instituut suggereert dat ongeveer de helft van de prostitutiesector legaal is. Andere onderzoeken doen echter vermoeden dat er meer illegale prostitutie plaatsvindt, zelfs in legale bordelen en sexclubs. Daarom veronderstelt het CBS dat slechts ongeveer 30 procent van de productie door prostituees en managers al in de NR zit. Hiervoor moet gecorrigeerd worden om dubbeltellingen te voorkomen. De overige productie van de prostitutiesector wordt opgeteld bij het nationaal inkomen.

Meer dan **50%** toegevoegde waarde van prostitutie bij revisie opgeteld bij bbp

De correcties worden gedaan voor diverse productgroepen in verschillende branches en bestedingscategorieën. De productgroepen zijn onder andere hotels en pensions, overige logies, maaltijdverstrekking, catering, drank en amusement, wasserijen, kappers, en 'overige persoonlijke diensten'. De branches en bestedingscategorieën waar de correcties plaatsvinden zijn horeca/logies, 'overige persoonlijke diensten' en consumptie door huishoudens. Van het verbruik door prostituees en managers wordt aangenomen dat ongeveer 20 procent al in de NR zit. Het gaat hierbij vooral om de productgroepen onderkleding, benzine en rubberproducten bij de branche 'overige persoonlijke diensten' en bij de consumptie door huishoudens.

Na alle correcties op dubbeltellingen in productie en verbruik blijkt dat iets minder dan de helft van de toegevoegde waarde van de prostitutiesector al in het nationaal inkomen zat vóór revisie. Het overige deel van de toegevoegde waarde leidde tot een opwaartse bijstelling van het nationaal inkomen.

8.8 De schattingen in perspectief

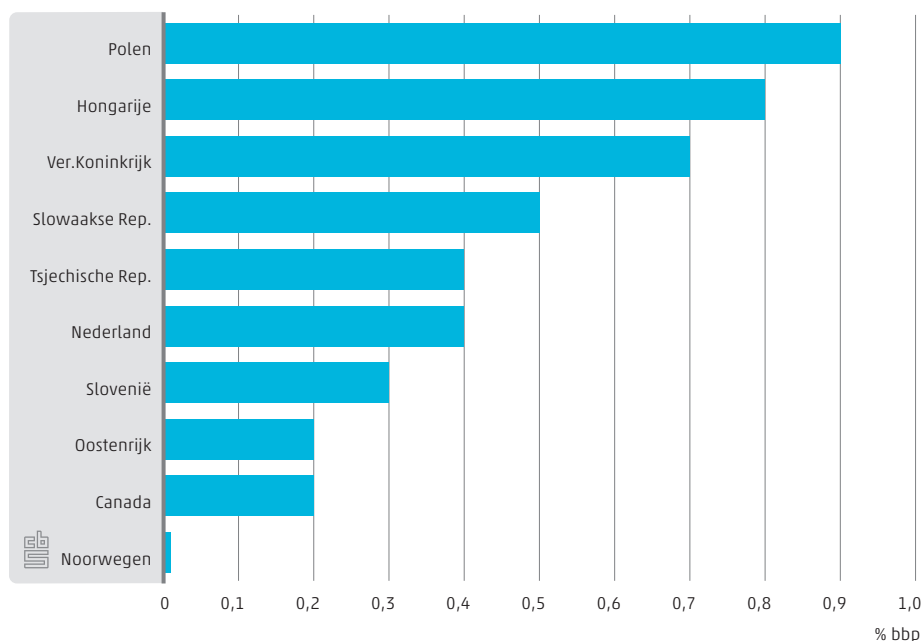
De onzekerheidsmarges rond de schattingen van illegale activiteiten zijn groot. Het CBS streeft naar een zo goed mogelijke raming op basis van methoden die ook in andere landen gebruikt worden. Hoe kunnen we beoordelen of dit plausibele schattingen zijn? Dit kan door de schattingen in perspectief te plaatsen: veranderingen over de tijd te bekijken en de schattingen te vergelijken met andere niet-waargenomen activiteiten en met schattingen voor andere landen.

Het CBS heeft eerder onderzoek gedaan naar de omvang van illegale activiteiten in Nederland. Van der Werf (1998), Smekens en Verbruggen (2005) en Kazemier e.a. (2013) schatten de toegevoegde waarde van de illegale economie ook op minder dan 1 procent van het bbp voor respectievelijk 1995, 2001 en 2008. Het aandeel van de illegale economie lijkt enigszins af te nemen in de loop der tijd.

Edens en Bruil (2014) geven voor Nederland een overzicht van officiële schattingen voor de niet-waargenomen economie als geheel. De toegevoegde waarde van de niet-waargenomen economie wordt voor 2010 geschat op ruim 8 miljard euro. Een derde hiervan komt voort uit illegale activiteiten.

De OESO (2014) publiceerde onlangs een eerste overzicht van landen die hebben aangegeven hoeveel de illegale economie bijdraagt aan hun bbp. Ook het Britse statistisch bureau (ONS) heeft onlangs cijfers gepubliceerd voor het Verenigd Koninkrijk, op basis van vergelijkbare methoden als beschreven in dit artikel. Uit deze cijfers blijkt dat de omvang van de illegale economieën niet boven 1 procent van de nationale inkomens uitkomen. Dit kan voor andere landen mogelijk iets hoger uitvallen.

8.8.1 Illegale activiteiten

Bron: CBS, Nationale rekeningen revisie 2010; ONS; OESO (2014).

Zoals eerder gezegd is binnen EU-verband afgesproken dat illegale activiteiten voortaan meegenomen moeten worden in de nationale rekeningen om de vergelijkbaarheid tussen landen te vergroten. Dit is van belang voor de vaststelling van de bni-afdrachten en tevens in verband met de EMU-criteria voor de schuld en het tekort van de overheid. Er is echter nog discussie over de betrouwbaarheid van de schattingen. Juist daarom is transparante communicatie vereist over hoe illegale activiteiten in elk land geschat zijn, net als over alle andere activiteiten die in de nationale rekeningen worden meegenomen. Het CBS hoopt hieraan met dit artikel te hebben bijgedragen.